

Familie, leg og erfaring

Børnehagebørn og moderniseringsprocessen på Færøerne

Firouz Gaini

Baggrund – Børn på Færøerne

Færøerne består af 18 øer, hvoraf én er ubeboet, og ligger midt imellem Island, Shetlandsøerne og Norge. Øgruppen ligger isoleret i Nordatlanten, med omtrent 350 kilometer til nærmeste nabo, Shetlandsøerne i sydøst. Det samlede landareal er 1.400 km², men færøsk havområde dækker hele 274.000 km². Hovedstaden Torshavn, beliggende på den største ø Streymoy, har omtrent 16.000 indbyggere, hvilket svarer til en tredjedel af Færøernes samlede befolkning.

Færøske børn i dag hører til den første generation børn – bortset fra en del af hovedstadens børn – der går i børnehage. Det var utænkeligt at sende børn i børnehage i bygderne for bare 20–30 år siden. Hovedstaden Torshavn havde også ret begrænset børnehagekapacitet indtil slutningen af 1990'erne. Der var næsten ingen uddannede pædagoger der arbejdede med børn, og institutionernes faciliteter var ikke tidsmæssige.

Hovedstadskommunen havde 18 vuggestuer (423 børn) og 22 børnehaver (747 børn) i 2005; af andre institutioner der varetager børnepasningsopgaver kan nævnes to ”friluftsbørnehaver” (34 børn), otte ”beboerhuse” (382 børn), den kommunale dagplejeordning (120 børn), to fritidshjem (51 børn) og syv fritidsskoler (292 børn). Beboerhus er i denne sammenhæng forsamlingshuse i forskellige perifere bydele som benyttes til flere formål – bl.a. børnehageinstitutioner. Der er 75 legepladser i

kommunen. Til sammenligning kan nævnes, at kommunen kun havde seks vuggestuer og otte børnehaver år 2000. Den store vækst i institutioner for børn skyldes en ny stigende (politisk) prioritering af børn/unge, men også at kommunen har lagt flere nabobygder og -kommuner under sig og dermed oplevet en stor befolkningsvækst siden år 2000. Samlet, kan nævnes, gik 1.632 og 578 børn i henholdsvis børnehave og vuggestue på Færøerne i 2004; desuden var der 1.216 og 578 børn i henholdsvis dagpleje og fritidsskole; i alt var 4.311 børn tilknyttet daginstitutionssystemet. Antallet og omfanget af institutioner der retter sig imod de yngste i hovedstadskommunen kommer efter al sandsynlighed til at vokse yderligere i de kommende år.

Det har altid været meget svært at få vuggestueplads til børn i Torshavn. Ventelisterne har været meget lange og mange familier har været nødt til at vente i ét år eller mere før deres barn har fået tildelt en af de eftertragtede pladser i daginstitutionerne. Dagplejeordningen har været en god hjælp, men ikke alle ønsker at have sine børn i dagpleje. Der har heller ikke altid været garanti for at få en plads i en børnehave. Nu, efter at kommunen har etableret en række ny institutioner i de nye bydele, er ventetiden reduceret betydeligt angående vuggestuerne, og alle børn får børnehaveplads uden ventetid.

Dronning Ingrid's (menigheds-)børnehave i Torshavn centrum blev stiftet i 1950 og er en af byens og landets ældste institutioner for børn. Børnehaven ligger i en tætbebygget del af byen med meget trafikerede gader til to sider. Børnehaven er traditionsrig og meget populær blandt byens borgere. Den er har tre stuer med plads til i alt 60 børn i alderen 3–7 år, men i 2006 er kun 42 børnehavebørn og 28 fritidsskolebørn tilknyttet institutionen. Børnehaven minder meget om andre kommunale børnehaver, angående de daglige aktiviteter og det kulturelle miljø, selv om Dronning Ingrid's Børnehave eksplicit baserer sig på kristne værdier og er tilknyttet Menighedshuset (missions-frikirke på Færøerne) i Torshavn. Børnehavens formål er, ifølge institutionens grundregler, ”at i hverdagens dagtimer have omsorg for, udvikle og kultivere børn – i en kristen ånd i trygge forhold på et godt pædagogisk niveau – i alderen 3 til 7 år, som er bosiddende i Torshavns kommune”. Børnehaven er en selvejerinstitution med en bestyrelse bestående af ni repræsentanter. Fire af bestyrelsens medlemmer har direkte tilknytning til det religiøse miljø: KFUK, Menighedshuset og Menighedsrådet vælger hver sin repræsentant og præsten (ved bydelens kirke) bliver automatisk medlem af bestyrelsen. To medlemmer er forældre til børn i børnehaven. De resterende to medlemmer skal være en

læge og byrådets repræsentant. Siden 2005 har børnehaven også fungeret som fritidsskole for børn fra første klasse i Kommuneskolen. Børnehaven er ikke stor og børnene betragter arenaen mere som "hjem" end som institution. Der er kun kvindelige medarbejdere på institutionen og disse tager med stor varme imod børnene hver morgen. Børnene har relativt frie tøjler og pædagogerne er meget tolerante og tålmodige overfor børnene. Der er interessante spor af Montessoris metode og pædagogik at finde her (Rifbjerg 1950), men dagens personale ved institutionen er, så vidt jeg ved, uvidende angående denne ærerige arv.

Børnene ved Dronning Ingrid's børnehave har ret blandet social baggrund: der er børn fra både rige og beskedne hjem. De sociale klasser er ikke særlig markante på Færøerne, sammenlignet med større europæiske samfund, og Torshavns bydele er ikke segregerede i henhold til social status. Familie og lokal identitet er mere essentielle faktorer end social klasse og position på jobmarkedet i færingers kulturelle bevidsthed og kategorier.

Hjemmet – Familiens sfære

Familien har altid været grundstenen i det færøske samfund. De sociale netværk og bånd udgør i høj grad fra familieenheden, der er en kærne for al social organisering. Familien har traditionelt også været den institution der har stået med ansvaret for de fleste opgaver og problemer der berører børns og unges fysiske, psykiske og kulturelle velvære og udvikling.

På Færøerne bliver, som i de fleste andre moderne vestlige samfund, slægt og slægtskabsbånd, ideelt set, beregnet ud fra de biologiske bånd, således at ethvert individ til enhver tid betragtes som "naturlig" del af begge sine forældres slægt. Der er tale om det såkaldte egocentriske familiesystem hvor individet (ego) altid kan betragtes som midtpunktet for sin slægt, som vanskeligt lader sig definere som én afgrænset og entydig enhed med tydelig adskillelse fra alternative slægtsgrupper. Ego er i familie med alle fars og alle mors slægtninge og ingen anden person (bortset fra eventuelle søskende) i verden har præcis samme slægt som vedkommende, selv om utallige personer har slægtskabsbånd til ego. I præmoderne samfund er forskellige varianter af uniliniære familiesystemer, hvor slægten i princippet kun udgår fra enten mors eller fars slægt, mere udbredte. Disse systemer er lettere at afgrænse og praktiske

med henblik på arv og rettigheder angående f.eks. jord og kvæg (Eriksen 1993).

Den omfattende institutionalisering af børnetilværelsen kom relativt sent til Færøerne. Der er stadigvæk mange personer og grupper i samfundet med stærk mistro til (uddannede) børnepædagogers opgave og rolle i det moderne færøske samfund, fordi institutionaliseringen, hævder disse skeptikere, svækker og truer endog familiens integritet og kerneposition i samfundet – ikke mindst i forhold til børns socialisering. Hjem og familie repræsenterer fortsat nogle af de stærkeste symboler på færøsk identitet og kultur (Forchhammer 1998, Gaini 2003). Næsten alle færøske familier bor i egne private huse, selv om der, primært i hovedstadsområdet, bygges en del moderne lejligheder til dem der ikke har råd til eller ønske om at tilegne sig et parcelhus i disse dage. (Desuden er det for at udnytte det begrænsede pladsareal i en by der vokser til alle sider og kanter.) Kvinderne deltager aktivt på arbejdsmarkedet, specielt i de større bygder og byer, og har dermed ikke mulighed for at tage sig af småbørn i dagtimerne. Mange børn vokser op hos den ene eller ingen af sine forældre, og den sociale virkeligheds færøske familieliv i dag er en kompleks og fragmenteret affære, uanset om den traditionelle kulturelle konstruktion af den harmoniske færøske familie består i de fleste borgeres sind som en ”naturlig” og evig enhed (Gaini 2006). I Torshavn findes desuden børn, der ikke har et nært forhold til sine bedsteforældre, tanter og onkler, kusiner og fætre, og andre familiemedlemmer, selv om de eventuelt et par gange årligt deltager ved specielle familiehøjtider og fester.

Den færøske familie er ret ”demokratisk”, forstået på den måde, at børn og voksne, kvinder og mænd, har meget uformelle og venskabelige interne relationer der hindrer stærkt hierarkiske familiestrukturer. Familien er et fællesskab med tilnærmelsesvis ligeværdige medlemmer. Børnene er meget frie på grund af den udbredte laissez-faire holdning til opdragelse og socialisering der præger mange familier (Gaini 2005). Der sættes få begrænsninger for de yngste, og børnene deltager ved de fleste aktiviteter der involverer deres forældre. Børn bliver ikke gemt væk eller holdt på tryk afstand fra voksne mennesker. Børnene leger overalt og bliver kun undtagelsesvis afbrudt i deres leg af de voksne. ”Det er jo kun børn”, bliver ofte sagt til børns forsvar imod indgreb og sanktioner fra autoritære voksne. ”Det er kun børns leg”, bliver også sagt når bander af børn opfører sig som små hooligans og plager tilfældige personer i nabolaget (op. cit.). Børnene bliver i stor grad sluppet fri på denne måde – hverken fordømt

som ubehøvede bøller eller forkælet som familiens konger eller dronninger (de såkaldte "curling-børn"). Børns natur, mener mange, er at lege frit uden overvågning og disciplin og at lære af sine egne erfaringer og eksperimenter.

Præsentationen af børn ændrede sig betydeligt efter indførelsen af moderne elektroniske medier i 1980'erne; medierne blev nu en af de mest dominerende informationskilder i de færøske hjem. Børn og unge, siger Heggli og Hauan (2002:10), "are defined as if dictated by nature, the development from infant to adult is seen as a more or less automatic and natural process, but the ideals are of a cultural nature". Forståelsen af det der hører børnekulturen til reflekterer generelle kulturelle modeller og værdier og er derfor knyttet til en specifik tid og kontekst. Børn er ikke *bare* børn, "they are also confronted with images that tell them how they should behave and appear as kids" (op. cit.:15). Det der betragtes som naturligt for børn, idealmodeller, bliver medieret gennem moderne medier og dirigerer børns selv-identitet i særlige retninger baseret på stærke kommercielle og politiske prioriteringer. Børn er derfor, som mindreårige og ofre, nemme at udnytte i offentlige debatter om aktuelle problemstillinger.

Ideal og praksis i forhold til familie og kultur

Den store distance mellem idealbilledet af den færøske familie og hverdagslivet for Torshavns børn virker hæmmende på samfundsdebatten og skaber ofte forvirring og fejlvurderinger i politiske diskussioner om børns behov og rettigheder. Den måde hvorpå vi behandler vore børn giver udenforstående observatører (forskere) indblik i samtidens kultur. Der er, siger Daun (1982:51) om Sverige, "numerous ideas and notions about children in our society that can serve as paths towards enhanced insight into our culture, in other words, into concepts which guide people in their reflections about themselves and the world around them". Familien og hjemmet er naturligvis ikke børnenes eneste referenceramme i hverdagens leg og rutine, oplevelser og erfaringer, selv om familien som institution fortsætter med at besidde en nøgleposition i samfundet. Familien er et fællesskab. Den færøske familie er dog ikke gået lige så langt i retning af at blive en modernistisk individualistisk enhed som familien i en række andre lande; den er ikke begrænset til at fungere som "a supportive network like other sorts of networks" (Mørch & Andersen 2006). Uden

familien står du meget alene på Færøerne, fordi din sociale status og rolle i samfundet i høj grad er defineret ud fra familiebaggrund og –netværk. Uden familien har du et begrænset institutionelt støtteapparat til rådighed, der indtil for nyligt havde meget lav prioritet blandt politikere på Færøerne, fordi ”alle” havde en god familie at støtte sig til og som fulgte børnene på den uransagelige rejsen fra børne- til voksentilværelse.

På Færøerne har befolkningen selv været af den opfattelse at det var begrænset, hvor mange mennesker der kunne leve af det, som kunne produceres inden for det færøske samfunds daværende økonomiske og erhvervsmæssige rammer. Den gennemsnitlige husholdning var i 1813 på 4,8 personer og har været mindre tidligere, for i perioden 1781 til 1813 voksede befolkningen med 19 % [...] Der er belæg for, at færingerne praktiserede børnebegrensning, og for at man i visse bygder begrænsede sig til at få to børn pr. ægtepar (Joensen 2003:28).

Hele samfundet blev opfattet som en ”familie” hvor individerne var gensidigt afhængige af hinanden.

Børnenes øer

Færøske kvinder er de dygtigste til at få børn i Norden, blev der meddelt i færøske radionyheder for et stykke tid siden (se tabel 4). Grønlands kvinder havner på en andenplads. Aviserne på Færøerne skriver flere gange i ugen om de nyeste færinger, der er født på en af øernes tre fødeafdelinger, de fleste på Landssygehuset i Torshavn, og nogle af børnene har også sit første billede i avisen. Den nyfødtes vægt og længde bliver altid oplyst. Forældrenes (eller eventuelt bare moderens) og søskendes navne og hjemstavn står også i den meget populære rubrik. Adoptivbørn, hentet fra Bulgarien, Colombien og andre fjerne himmelstrøg, bliver ikke glemt; de får samme behandling. De bliver også betragtet som nyfødte færinger, lige ankommet til de ”børnevenlige” øer. Aviserne er også pakket med detaljerede lister med oversigter over nyligt afdøde, dåbsceremonier, konfirmationer, nygifte, og stolte ældre par, der fejrer sølv- eller guldbryllup. Avisen Sosialurin er også forsynet med fødselsdagshilsener (med indsendte billeder) til alle mulige tilfældige mennesker, der skal lykønskes offentligt af kæreste, far, onkel eller

kollegaer. De ”almindelige” borgere er hele tiden i fokus i de provinsielle lokalaviser.

Børnene er meget synlige. De leger i gaderne og gyderne; de er med på seminarer og møder; de er med til fåreklipping og -slagt; de er med på familiefester sent om aftenen. Unge mødre med småbørn er gode kunder i Torshavns caféer og restauranter; det kan man se på barnevognsparkeringen uden for vinduerne. Børnetøjforretninger har masser af gavmilde kunder, der gerne vil spendere en hel del på de mindste; og i de fleste hjem med små børn har man skaffet sig adgang til udenlandske (amerikanske) børne fjernsynskanaler, der kører hver dag. Til børnefødselsdage bliver hele familien og vennekredsen indbudt og forberedelserne varer i flere dage. Torshavns svømmehal er hver weekend fuld af larmende legende børn i alle aldre, der bliver observeret af forældre og bedsteforældre, der følger med fra passende afstand. Børnene går til musik, sang, idræt, kristelige frikirkelige møder, og mange er spejdere, men der er også en del børn fra resourcesvage familier, der ikke har råd til at sende børnene til diverse strukturerede fritidsaktiviteter.

Færøerne er børnenes øer. Allerede i Kastrup Lufthavn (København), mens man venter på sin flyafgang til Færøerne, opdager man de mindste færinger; de går og leger mellem kufferter og tasker. Babyer på kun 2–4 uger er også ofte at se i en stolt kvindes arme. Barnet er måske født og bor i Danmark, men skal straks ”hjem” og møde slægten. Og børnene sidder selvfølgelig på forreste række hos Atlantic Airways og faroeJet.

Man opdeler ikke familier i aldersgrupper med speciel status og rolle, lige så lidt som folk har været opdelt i sociale og etniske klasser op gennem tiderne på øerne. De meget frie tøjler som børn lever under bliver af de fleste set som et *gode*, en naturlig del af kulturen på øerne, og det skal gå rigtig galt før børn bliver stillet til ansvar for hærværk, tyveri eller lignende. Der er mange små ”Emil fra Lønneberg” typer der vokser op i bygderne, som er frie for farlig trafik og kriminalitet. Alle kender til hinanden; alle ved nogenlunde hvad alle andre sysler med.

Børnehavens børn

Dronning Ingrid af Danmark (1910–2000) havde hele sit liv en stor interesse for børns vilkår og brugte megen tid og energi på at besøge børneinstitutioner og snakke med børn. Børnene ved Dronning Ingrids børnehav i Torshavn har en stærk tilknytning til sit andet ”hjem” og

glæder sig til at møde vennerne og personalet ved børnehaven om morgenen. Deres hverdagsliv er uløselig knyttet til børnehaven. Når de skal hjem om eftermiddagen besøger børnene ofte hinanden efter aftale med forældrene. Børnehaven passer ikke ind i det negative billede af daginstitutioner som mange moderne samfundskritikere har lagt frem: ”Det moderne industrisamfund kritiseres ofte for at være specielt ’børnefjendtligt’. Ud fra denne synsvinkel fremstilles daginstitutionen som en upersonlig opbevaringsanstalt, et børnereservat, en ghetto, en anstalt uden kærlighed og meningsfulde opgaver” (Ehn 2004:23). Børnene i Dronning Ingrid’s børnehave i Torshavn får en varm og personlig modtagelse, en struktureret men ikke stressfyldt hverdag, og dagtimerne byder på både leg og læring. I rolige og trygge omgivelser leger børnene i små grupper; de tegner, klipper, limer, synger, danser, lytter til historier, går ture, spiser madpakke, gynger, cykler, bygger sandslotte, snakker sammen, og så videre. Ud fra en svensk kontekst siger etnologen Ehn (2004:65–66) at ”den personlige daginstitution er noget af en oase i et samfund, hvor mennesket pendler mellem en anonym offentlig sfære og en intim og selvudlevende privatsfære”. Beskrivelsen passer bedre til Sverige end Færøerne, idet det færøske samfund ikke i samme grad karakteriseres af ”anonymitet”. Også stereotypierne om børn, som Ehn nævner, er efter min opfattelse mere skandinaviske end færøske: ”Stereotypier om børn tager gerne form af ’symbolsk inversion’, dvs. at voksne indirekte definerer sig selv ved at karakterisere deres sociale modpol. Børn bliver det, voksne *ikke* er: vilde, ukontrollerede, ansvarsløse, nydelsessyge, højrøstede, kropslige, urene” (2004:91). På Færøerne er denne polaritet ikke så markant. Børn er lidt som voksne; voksne lidt som børn. Streng disciplin ved børne- og ungdomsinstitutioner er meget sjældent på øerne, hvor de tætte sociale bånd skaber en atmosfære af både tryghed og frihed, spontanitet og kontrol, og hvor børn deltager ved de fleste sociale sammenkomster og sætter sit tydelige præg på begivenhederne (Andreassen 1992, Gaini 2006) . Den mere jævnbyrdige relation mellem ”barn” og ”voksen” ved Dronning Ingrid’s børnehave og færøske daginstitutioner generelt, er i færd med at blive almindelig i andre nordiske landes institutioner (Ehn 2004:74).

Børnene leger mere og arbejder mindre end i tidligere tider. De fleste voksne på Færøerne har i dag accepteret at børn leger og hygger sig i deres hverdag, snarere end at forberede sig til et farefuldt liv på det stormfulde hav. Pigerne strikker mindre og starter senere med denne type sysler end tidligere. Drengene har mindre trang til at komme ud at sejle, fordi de

flestes fædre i dag arbejder i andre næringer på land. I hovedstaden arbejder de fleste i servicenæringen, mens en del bygder fortsat er stærkt afhængige af fiskerisektoren. Livet er på mange måder blevet tryggere og behageligere. Forældre kræver ikke meget arbejde af deres børn. Dronning Ingrid's børnehaves børn har forældre i stillinger som f.eks. bankrådgivere, lærere, snedkere, pædagoger, lastbilchauffører og reklamefolk. Børnehaven ligger i et bymiljø på en øgruppe med vild natur og mange små bygdesamfund. Børnene ser flere biler end får, spiser mere pasta end fisk, og for manges vedkommende er de små traditionelle bygder et helt fremmed land. De er ikke vant til at vandre i bjergene, ro i både, fange fugle, eller skære torsk op og rense den. De identificerer sig med sine forældres og venners livsstile. Min egen datter som er seks år og går i Dronning Ingrid's børnehave vil meget gerne arbejde som sin far når hun bliver stor: have et kontor med computer, telefon og stort skrivebord. Hun vil gerne skrive, læse og sende breve.

I børnehaven har leg naturligvis høj prioritet og de ansatte mener generelt at børnehaven skal have minimalt af "skole" over sig, fordi børnene alligevel senere skal gå mindst ni år i folkeskole. Børnehavens ældste, de seksårige, har status som "skolebarn" og får specielle opgaver én dag i ugen. De skriver bogstaver og figurer i et hæfte med små opgaver. Desuden besøger de forskellige arbejdspladser i byen: politistationen, sygehuset, brandstationen, mejeriet, og så videre. Førskole for seksårige findes for tiden kun ved én folkeskole i Torshavn. De fleste forældre foretrækker dog at have børnene i børnehave helt til de skal starte i første klasse.

Leg er for børn i 3–12 års alderen "en grundleggende livs- og læringsform som de kan udtrykke sig igennem" (Lillemyr 2004:49). Leg er en arena for afprøvning hvor børn får afprøvet sin opfattelse af værdier og normer; desuden lærer de at løse problemer og konflikter som er relativt komplicerede (op. cit.:51). Leg er en unik mulighed til at teste og bearbejde forståelse i en "uforpligtende" kontekst. Det er svært at sætte en entydig grænse op mellem leg og læring. Børneleg er ikke noget nyt fænomen, men indholdet i legen har ændret sig i takt med samfundsændringerne. Legen er mindre knyttet til færøsk natur og traditionelle livsstile og mere fokuseret på individualistiske kreative kundskaber og kommunikation. Den kulturelle kapital der akkumuleres er, kan siges, mindre lokal og mere global end tidligere med kreative og æstetiske erfaringer ophøjet til højeste status.

Barndom og erfaringer

Den nordiske barndom, specielt den skandinaviske, har i det 20. århundrede, ifølge Selmer-Olsen (2005:4), været inspireret af fire hovedkilder: socialdemokratisk lighedstænkning, en pietistisk og moralsk orienteret kristendom, folkelige fortolkninger af Freud og (nordiske) naturforhold. De voksne har haft skyldfølelse og stærk trang til at skubbe ansvar fra sig. Her har Færøerne og Norge en del fællestræk – barsk natur, spredt bosætning, små perifere fiskersamfund, ”man hærdes af modgang” tankegang, og så videre – der påvirker barndommen og hverdagslivet. Samtidigt er det vigtigt at påpege de markante forskelle der findes mellem Skandinavien og Færøerne angående det 20. århundredes barndoms-historie. Færøernes politiske historie adskiller sig fra Norges og Danmarks, og den socialdemokratiske lighedstænkning har aldrig befæstet samme centrale position i det færøske samfund. Den stærke fokusering på ”demokratiske idealer” og de ”vellykkede” voksne kan heller ikke siges at være gældende for Færøerne. Diskussionen om ”ligeværd” og ”medbestemmelse” vedrørende børn-voksne-relationen, der opstår i efterkrigstidens Norge, er først i de sidste par år for alvor dukket op i den færøske debat. Færøerne har, som tidligere nævnt, været et traditionelt familiebasert samfund uden stærke strukturelle kulturelle kontraster mellem ”børn” og ”voksne” helt op til det 20. århundrede. Det er først i de sidste 15–20 år at diskussionen om børn som kategori og samfundsgruppe har fået eksistens i den offentlige debat. Færinger har helt op til efterkrigsårene i større grad levet som fangstfolk og naturfolk end som moderne individualiserede europæere, og denne kendsgerning har været med til at forme forståelsen af børn og unge i det færøske samfund.

Frem til 1980’erne blev færøske børn og unge sjældent nævnt i medierne. Det var først i 1990’erne men især efter år 2000 at færøske børn fik nævneværdig opmærksomhed i aviser, radio, tv og, ikke at glemme, på færøske internetsider. Den dybe økonomiske krise tidligt i 1990’erne symboliserer en samfundsmæssig transition, fra det tidligt moderne til det senmoderne samfund, fra isolation til international orientering, og har åbnet og beriget den offentlige diskurs som tidligere var meget snæver og statisk af natur. Børn, unge og andre relativt svage grupper har fået fri adgang til den offentlige arena. Børnekulturen var i 1980’erne stadig lokal og traditionel; den reflekterede ikke de nye stile og tendenser transmitteret gennem udenlandske elektroniske medier. Børnenes kulturelle identitet var stærkt forankret i lokalsamfundet, sociale netværk og familienetværk og

det færøske landskab (Forchhammer 1998). I slutningen af 1990'erne blev computere og internet introduceret til de færøske hjem, og disse medier gav børn og unge direkte adgang til den offentlige sfære. De unge blev deltagere og meningsdannere i en dynamisk diskurs på nettet.

Børnehavebørnene reflekterer naturligvis ikke selv over samfundsændringernes indflydelse på barndommens kultur og daginstitutionernes rolle og status på Færøerne. For børnene er der, siger Piaget, en "universel orden" i tingene (Ehn 2004:127). Piaget siger, at børnenes verdensbillede styres af idéen om, at ting er som de skal være, at alle handlinger er i overensstemmelse med love. Børnehaven sætter nogle rammer for børnenes udfoldelse og sammenknytter samfund og familie, offentlig og privat sfære.

Den institutionaliserede barndom skal ses som et kompromis mellem følelsen af skyld (over for børns udtalte anklager om forsømmelse) og eftergivenhed (over for deres umættelige begær). I denne sammenhæng repræsenterer børnehaven klogskab og udvidelse af grænserne i et samfund og en tid, hvor børn betyder enten alt for meget eller alt for lidt (Ehn 2004:96).

Det er let at romantisere den frie barndom uden autoritative grænser, den "naturlige" lykkelige barndom, som et ideal alle forældre og pædagoger skal bære og fremavle. Men idealet om det selvopdragende barnet er, siger Selmer-Olsen (2005:5), af mytologisk karakter. De meget frie tøjler som mange børn på Færøerne lever med, er ikke resultatet af et kulturpolitisk projekt der skal forsvare en "naturlig" sund tilstand, som i Skandinavien, men en levning fra det traditionelle samfund, hvor de yngste fik livsvigtige uerstattelige erfaringer og oplysninger gennem direkte deltagelse i mangfoldige aktiviteter i lokalsamfundet. Praktiske erfaringer var en meget vigtig del af børneopdragelsen. Børnene observerede og deltog i voksnes arbejde. De nye tider med institutioner til børn isolerer børnene som (alders)gruppe og sætter nye rammer om deres hverdagsliv.

Det senmoderne samfund

Moderniseringen af Færøerne var ingen enkel proces, og der bliver ofte snakket om tiden før og efter krisen på øerne, med henvisning til den alvorlige økonomiske depression, der lammede landet i begyndelsen af

1990'erne. Krisen på Færøerne symboliserer overgangen fra en (tidlig) moderne til en senmoderne epoke.

Færøernes industrialisering førte aldrig til et klassesdelt industrisamfund og individualiseringsprocessen var primært et kulturelt fænomen. De sociale relationer forblev – og er i stor grad fortsat – knyttet til bondesamfundets kultur, stærke familiebånd og lokalsamfund. 1990'ernes økonomiske omstrukturering på Færøerne var usædvanligt vellykket, og en del af forklaringen er at finde i de traditionelle sociale netværk, som nu befinder sig i en global kontekst. Netværkssamfundet er med andre ord ikke noget nyt – det har altid været der (Hovgaard & Gaini 2003, Apostle m.fl. 2002).

Børn og ung er i de sidste par år blevet genstand for voksende almen opmærksomhed og de er nu omdrejningspunktet for en række centrale diskussioner om sociale, kulturelle, uddannelsesmæssige og politiske spørgsmål på øerne. Ældre stereotyper om børn har fået ny kraft, samtidig som de også bliver udsat for angreb fra flere hold – fra kritiske røster, især blandt de unge selv, men også fra børne- og ungdomsforskere og socialarbejdere. Børn er blevet en del af den offentlige debat. Den øgende fokusering på børn er en følge af (sen)moderniseringsprocessen på Færøerne; det refleksive individualiserede samfund vokser frem og åbner diskursen i samfundet og sætter spørgsmålstejn ved en række tidligere sædvaner og traditioner.

Færøske børn har gjort entré i den offentlige diskurs, og deres hverdag og kultur bruges til at belyse samfundet i ordets videste forstand, således at de fremstilles som ambassadører for ”autentiske” færøske værdier ellers samfundets fundament, men samtidig bliver børn i medierne desværre ofte brugt politisk til at forsvare tvivlsomme politiske stillinger og strategier. Under debatten om de homoseksuelles rettigheder og ønske om at få registreret partnerskab ind i loven blev de færøske børn – som den traditionelle families ”fundament” – gentagne gange draget ind i diskussionen af de konservative religiøse parlamentsmedlemmer. Hvordan vil fremtiden se ud for de færøske børn om de voksne vælger registreret partnerskab frem for ”naturligt” heteroseksuelt ægteskab, var deres spørgsmål.

Flere og flere færøske børn går i børnehave i 2–7 års alderen, og flere og flere af institutionernes fastansatte er pædagoger med færøsk, dansk eller anden uddannelse. Børnehaverne er blevet mere moderne og ”pædagogiske”. Institutionaliseringsprocessen af samfundet sker på alle niveauer. Og samfundsinstitutionernes infrastruktur moderniseres og harmoniseres

samtidigt med at efterspørgeselen efter akademikere med specialviden vokser. Staten og samfundsinstitutionerne har et ansvar overfor børnene og de unge på Færøerne, selv om familien fortsat er grundstenen for individernes sociale relationer og netværk.

Litteratur

- Andreassen, Eyðun. 1992. *Folkelig offentlighed. En undersøgelse af kulturelle former på Færøerne i 100 år*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Apostle, Richard, Holm, Dennis, Hovgaard, Gestur, Høgnesen, Olavur Waag & Mortensen, Bjarni. 2002. *The Restructuration of the Faroese Economy. The Significance of the Inner Periphery*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Daun, Åke. 1982. Ethnological research on children. *Ethnologia Scandinavia. A Journal for Nordic Ethnology*.
- Ehn, Billy. 2004. *Skal vi lege tiger? Børnehaveliv set fra en kulturel synsvinkel*. Århus: Forlaget Klim.
- Forchhammer, Jette. 1998. *Børn med tv*. København: Nordisk Ministerråd.
- Eriksen, Thomas Hylland. 1993. *Små steder store spørgsmål. Innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gaini, Firouz. 2003. Færøerne – Et nordatlantisk øsamfunds ungdom. I: Helve, Helena, red. *Ung i utkant. Aktuell forskning om glesbygdsungdomar i Norden*. København: Nordisk ministerråd.
- Gaini, Firouz. 2005. The presentation of children in the Faroese public debate. Paper på BIN-Norden konferencen: Børn og kultur – i teori og metode? 15.–17. december i København.
- Gaini, Firouz. 2006. *Føroyskur ungdómur – ein mentanarlig lýsing*. PhD-afhandling. Torshavn: Færøernes universitet.
- Hovgaard, Gestur & Gaini, Firouz. 2003. Fisk og mus på Færøerne. *Ungdomsforskning*. Roskilde: Center for Ungdomsforskning
- Heggli, Gry & Hauan, Marit Anne. 2002. Introduction. I: Hauan, Marit Anne og Heggli, Gry, red. *Younger than Yesterday, Older than Tomorrow*. Turku: Folkloristics, Åbo Akademi.
- Joensen, Joan Pauli. 2003. *I ærlige brudefolk. Bryllup på Færøerne*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Lillemyr, Ole Fredrik. 2004. *Lek – oplevelse – læring i barnehage og skole*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Mørch, Sven & Andersen, Helle. 2006. Individualization and the changing youth life. I: Lecardi, Carmen & Ruspini, Elisabetta, red. *A New Youth?: Young People, Generations and Family Life*. Aldershot: Ashgate.
- Selmer-Olsen, Ivar. 2005. Narresmøkken: Estetiseret barndom. Paper på BIN-Norden konferencen: Børn og kultur – i teori og metode? 15.–17. december i København.
- Rifbjerg, Sofie, red. 1950. *Bogen om Montessori* (Store Pædagoger Bind I). København: Rosenkilde og Bagger.

Forts...

Børnehavebørn og moderniseringsprocessen på Færøerne
Firouz Gaini

Firouz Gaini
Institut for Historie og Samfundsvidenskab
Færøernes Universitet
J. C. Svabosgøta 7
FO-100 Torshavn, Færøerne
e-post: firouz@setur.fo

R

Appendix: Færøsk barndom i tal (et nordisk komparativt perspektiv)

I Torshavn kommune bor 19.300 mennesker, hvoraf 2.100 er under syv år (2005). Omtrent 37 procent av befolkningen i byen er under 25 år.

Tabel 1. Indbyggere i Torshavn (2005)

Alder	Mænd	Kvinder
0–6 år	1.062	1.043
7–14 år	1.340	1.297
15–24 år	1.263	1.168
25–65 år	5.212	4.861
66– år	889	1.147

Færøernes samlede indbyggertal er 49.000, det højeste nogensinde, hvoraf ti procent er under syv år og 36 procent under 25 år.

Tabel 2. Indbyggere på Færøerne (2005)

Alder	Mænd	Kvinder	I alt
0–6 år	2.583	2.396	4.979 (10 %)
7–16 år	3.987	3.794	7.781 (16 %)
17–24 år	2.684	2.298	4.982 (10 %)
25–64 år	12.958	11.254	24.212 (50 %)
65– år	2.936	3.489	6.425 (13 %)
I alt	25.148	23.231	48.379 (100 %)

Fra et nordisk perspektiv har de vestnordiske øsamfund en yngre befolkning end de centrale og østlige stater.

Tabel 3. Befolkning i forhold til alder i procent (2003)

Alder	0–14	15–24
Danmark	19	11
Færøerne	24	13
Grønland	26	14
Finland	18	12
Åland	18	11
Island	23	15
Norge	20	12
Sverige	18	12

Færøerne har Europas højeste fertilitetsrate, men det er vigtigt at være opmærksom på at en omfattende udvandring til Danmark og de andre nordiske lande i perioder har reduceret det samlede befolkningstal på Færøerne betragteligt.

Tabel 4. Nordiske befolkningstal (2003/04) (i 1000)

	Færøerne	Island	Danmark	Norge	Sverige
Indbyggere	48	291	5.400	4.580	8.980
Kvinder i % av befolkningen	48,1	50,0	50,5	50,4	50,5
Samlet fertilitetsrate	2.522	1.990	1.760	1.800	1.707
Levendefødte pr 1000 indb.	15	14	12	12	11
Døde pr 1000 indb.	8	6	11	9	10

Angående borgerstatus har der været en del ændringer i løbet af de sidste tre tiår: flere indbyggere er ugifte eller skilte i dag end i 1977. Antal skilte personer har gået op med næsten 400 procent (!) samtidigt som indbyggertallet i landet kun er gået op med 14 procent.

Tabel 5. Befolkningen efter borgerstatus

	1977	1991	1995	1999	2002
Ugift	22.310	24.912	22.188	23.814	25.265
Gift	17.302	18.690	17.473	17.595	18.458
Skilt	437	1.250	1.260	1.503	1.535
Enke/enkemand	1.920	2.392	2.437	2.499	2.446
I alt	41.969	47.244	43.358	45.411	47.704

De demografiske forhold på Færøerne er altid, som tabel 6 også viser, meget stærkt påvirket af strømmen til og fra landet, bl.a. af unge studerende der er på vej ud i verden eller tilbage til hjemlandet.

Tabel 6. Nordiske befolkningstal (december 2003)

	Færøerne	Island	Danmark	Norge	Sverige
Indbyggere pr km ²	34,5	2,8	124,4	14,1	19,9
Forventet levealder, mænd	77	79	75	77	78
Forventet levealder, kvinder	81	82	80	82	82
Naturlig befolkningsvækst	6	8	1	3	1
Immigration	32	13	9	8	7
Emigration	27	13	8	5	4